

PAPER DETAILS

TITLE: ARNAVUT ULUSAL HAREKETİ İÇİNDE İLGİNÇ BİR DÖNEMEÇ: ORTODOKS
ARNAVUTLARIN PATRIKHANE`DEN AYRILMA ÇABALARI

AUTHORS: Bilgin ÇELİK

PAGES: 131-150

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/114145>

ARNAVUT ULUSAL HAREKETİ İÇİNDE İLGİNÇ BİR DÖNEMEÇ: ORTODOKS ARNAVUTLARIN PATRIKHANE'DEN AYRILMA ÇABALARI

*Bilgin ÇELİK**

ÖZET

Arnavutlar dinsel açıdan türdeş bir yapıya sahip değildir. Arnavutluk'ta İslam ve Hristiyanlık inançlarının iki ayrı mezhebinin yaygın olduğu dikkate alındığında Arnavutlar arasında ulusçuluğun gelişiminin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu ulusçuluk hareketi ilk olarak "Ortodoks Arnavutlar" arasında gelişme göstermiştir. Bu çalışma, Ortodoks Arnavutlar arasında ortaya çıkan ulusçuluğun çıkış noktalarını, Patrikhane'ye duyulan tepkinin nedenlerini ve ulusal bir kilise yaratma çabalarının gelişimini ve sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Arnavutlar arasında Balkanlarda gelişen ulusçu hareketlerden ilk etkilenenler Ortodoks Arnavutlardır. Bunun da en önemli nedeni Ortodoks Arnavutların Rum okullarında aldıkları eğitimin kaçınılmaz bir sonucu olarak ulusal bilinçlenme sürecine girmeleridir. Bu Rum okullarının kuruluş amacı her ne kadar Hellenist bir ideal ile Ortodoks Arnavutları Yunanlaştırmak olsa da bu düşünce kısmen başarılı olabilmış, buna karşılık genel olarak ters bir etki ile bu Arnavutlar arasında ulusal bilincin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu aşamadan sonra Ortodoks Arnavutların en büyük hedefi, Patrikhaneden ayrılarak ulusal bir kilise kurmak ve bu kilisede ve okullarında ulusal dilleri ile ayin yapabilmek ve

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

eğitim alabilmekti. Bu eğitimin ve ibadetin yapılabilmesi için de ulusal bir alfabe oluşturulması gerekiyordu. Bu konuda yapılan girişimler ise hem Patrikhane'nin hem de Osmanlı yönetiminin tepkisi çekmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortodoks Arnavutlar, Patrikhane, Arnavut Ulusçuluğu, Arnavutça eğitim, Arnavut alfabesi.

AN INTERESTING TURNING POINT WITHIN THE ALBANIAN NATIONAL MOVEMENT: THE STRUGGLE OF ORTHODOX ALBANIANS TO DISUNITE FROM THE PATRIARCHATE

ABSTRACT

Albanians do not have a similar religious structure. When the existence of two different sects of both Islam and Christianity in Albania is carefully investigated, the improvement of nationalism among Albanians will be betterly understood. This movement of nationalism has firstly been developed among the "Orthodox Albanians". This work aims to investigate the sources of nationalism among the Orthodox Albanians, the reasons of the reaction to Patriarchate and the development of the efforts to establish a national church.

The first group among Albanians which was effected from the national movements in Balkans were the Orthodox Albanians. The most important reason of that is the education the Orthodox Albanians got at the Greek schools, which made them to establish a national conscience. The reason of establishment of those Greek schools were to Hellenize the Orthodox Albanians under Hellenistic ideals; however, this idea has only been partially successful and as a reverse effect, a national conscience was grown among the Albanians. After this process, the biggest aim of the Orthodox Albanians has become to disunite from the Patriarchate and to make education and religious rituals through their national language in their own national church and schools. To make this education and religious rituals, a national alphabet had to be

created. Their efforts on this issue had negative reactions both from the Patriarchate and the Ottoman governance.

Key Words: Orthodox Albanians, Patriarchate, Albanian Nationalism, Education in Albanian language, Albanian alphabet

Osmanlı Devleti'nde toplum, '*millet sistemi*'ne¹ göre Müslümanlar ve Gayrı Müslimler olarak ikiye ayrılmıştı. Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nin millet sistemi anlayışı içinde sistemle en iyi bütünleşmiş etnik unsurlardan biri iken, iç ve dış etkilerin sonucunda 19. yüzyılın sonlarına doğru bu durum değişmeye başlamıştır. Din ve mezhep açısından türdeş bir yapıya sahip olmadıkları için millet sistemi Arnavutlar açısından önemli bir sorun oluşturmuyordu. Avrupa, Müslüman Arnavutları Türk olarak görüyordu. Osmanlı yönetimi de onları İslam ümmetinin bir parçası olarak benimsemişti. Hristiyan Arnavutlar da Ortodoks ve Katolik azınlık olarak değerlendiriliyordu. Buna göre, Ortodoks Arnavutlar Rum, Katolik Arnavutlar da Latin sayılıyordu. Böylece Arnavutların bütünlüğü bozulmuş ve farklı kültür ve amaçlar içinde yetişen genç kuşakların birbirlerine yabancılaşması tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu durum Arnavut ulusal kimliğinin yaratılması konusunda Arnavut aydınlarını harekete geçiren en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Hristiyan ve Müslüman kökenli Arnavut aydınları Arnavutluk fikri çerçevesinde bütünleşmişlerdir. Ortodoks, Katolik, Sünni veya Bektaşî kökenli olmak onları Arnavut oldukları gerçeğinden uzaklaştırmamış, din ve mezhep farklılıklarına rağmen genellikle Arnavut kimliğini ön planda tutmuşlardır. Bunun başarılmasında en önemli unsur Arnavutça olmuştur. Arnavut dili, farklı din ve mezheplere bağlı Arnavutların birleştirici ögesi olmuştur. Osmanlı Devleti ve Rum papazları, bu dilin yazı dili olarak kullanılmasını önlemek için yoğun bir çaba sarf etmişlerdir.² Balkan milletleri içinde sadece Arnavutların kendi

¹ Gülnihal Bozkurt, **Gayrimüslüm Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu**, TTK, Ankara 1989, s. 9-11 ayrıca bkz. Cevdet Küçük, "Osmanlılarda 'Millet Sistemi' ve Tanzimat", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1007-1024.

² Ali Engin Oba, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara 1995, s.103.

dillerinde öğretim yapmaları yasaktı. Tanzimatçılar ise ısrarla uzun yıllar Arnavutları millet sistemi içinde tutmaya çalışarak bölünmelerine yol açmıştı.³ Müslüman Arnavutlar Arap harfleri ile Osmanlıca eğitimi alırken, Ortodoks Arnavutlar, Yunan harfleri ile Yunan, Katolik Arnavutlar da Latin harfleri ile eğitim almaktaydı. Rum Ortodoks cemaat mekteplerinde eğitim dili, yerel Ortodoksların anadilleri ne olursa olsun, Rumca idi.⁴ Dini ayinleri de aynı şekilde birbirinden farklı dillerle yapılmaktaydı. Arnavut aydınları bu bölünmeyi önlemek için 19.yüzyıldan itibaren önemli bir çaba içine girmişlerdir. Ortodoks Arnavutların Arnavutça eğitim ve Arnavut alfabesi oluşturma çabaları, Patrikhaneden ayrılmak istediklerinin ve dinsel kimlik yerine ulusal kimliği ön plana çıkardıklarının en önemli göstergesidir.

Patrikhane'ye bağlı Ortodoks Arnavutlar, Rumlar ve Bulgarlardan sonra Osmanlı'nın Balkan topraklarında yaşayan üçüncü büyük Ortodoks nüfus kitlesini teşkil etmekteydi. Patrikhane 18. yüzyıla kadar etnik ve dil açısından belirgin bir politika izleme gereği duymamış, daha çok Ortodoks inancının evrenselliğini vurgulamaya özen göstermiştir. Etnik ve dil açısından belirgin bir politika izlemek Ortodoks cemaatin parçalanmasına yol açabilirdi. 18. Yüzyılın ikinci yarısında Patrikhane'nin başlattığı '*Hellenleştirme*' politikasına karşı tepkiler uyanmakta gecikmedi. 1870 yılında Osmanlı Devleti, Bulgar Ulusal Ortodoks kilisesini (Bulgar Eksarhhanesi) resmen tanıdı. Ancak Ortodoks Arnavutlar bazı başarısız denemeler hariç ne bir ulusal okul sistemi, ne de kendi ulusal kiliselerini kurabilmişlerdi. Bunda, Ortodoks Arnavutlar arasında Rumlar veya Bulgarlarla karşılaştırılabilir büyüklükte bir iktisadi gelişmenin olmamasının ve bir kilise ve eğitim mücadelesini finanse edecek çapta bir orta sınıfın ortaya çıkmamasının payı büyüktür. Diğer taraftan bağımsız bir Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasına karşı muhalefet fazlasıyla büyüktü. Zira yalnız Patrikhane değil, Osmanlı Devleti de buna karşıydı.⁵

³ Misha Glenny, *Balkanlar, 1804-1999*, Sabah Yayınları, İstanbul 2000, s.142.

⁴ Selçuk Akşin Somel, "*Arnavut Milliyetçiliği, Bab-ı Ali ve İstanbul Ekümenik Patrikhanesi*", *Tarih ve Milliyetçilik*, I. Ulusal Tarih Kongresi Bildiriler, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Mersin 1999, ss.327-340.

⁵ Somel, *a.g.m.*, s.334-335.

Yunanistan'ın hedefi, Yanya ve tüm Epir idi.⁶ Epir'in Eski Yunanistan'ın önemli bir parçası ve Bizans mirası olduğunu ileri süren Yunanistan, buradaki Ortodoks kiliseleri ve okulları aracılığı ile Ortodoks Arnavutlara Grek-Hellen kültürünü benimsetme çabasını gösterirken, Ortodoks Arnavutları da Yunanlı sayma eğiliminde idi. Bu bakımdan, Ortodoks Arnavutlar arasında yayılma eğilimi gösteren milliyetçilik akımı, Yunanistan'ın 'Megali İdeası' açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı. Patrikhane bu akımı etkisiz hale getirmek için Güney Arnavutluk'ta hızlı bir şekilde Rum okulları açmaya ve Hellenizm propogandası yapmaya başlamıştı. Bu okullarda Rumca'nın '*uygarlık dili*' olduğu diğerlerinin ise barbar dilleri olduğu öğretilerek öğrencilerin Hellenleştirilmesine çalışılmaktaydı. Ortodoks Arnavutlar arasında Rum okullarının yaygınlık kazanması 1850'den sonra olmuştur. Çoğu halde Arnavutların başka alternatifleri olmadığı için bu okullara devam etmek zorunda idiler. Bu tür okullara devam eden Ortodoks Arnavutlar içinde tamamen Hellenleşenlerin sayısı az olmamakla beraber diğer taraftan bu okulların Ortodoks Arnavutlar arasında beklenmedik bir etkisi de ortaya çıkmış ve okullar Arnavut ulusal bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Rum okullarında eğitim alan Arnavutlar, kısa süre sonra kendi dillerinde eğitim taleplerini ortaya koymaya başlamışlardır. Arnavut ulusal hareketinin öncülerinden Naum Vekilharci tamamen Rum eğitimi almış bir Arnavut aydını idi.⁷ Vekilharci'nin 1840'lı yıllarda hazırladığı Arnavut alfabesi ve bu alfabe ile anadilde eğitim yapılması düşüncesi hem Patrikhane'nin hem de Osmanlı yönetiminin tepkisini çekmiştir.⁸ Aynı şekilde İngiltere'de eğitim almış olan Ortodoks Arnavutlarından K.Kristoforidhi de Yunan kökenli basit bir Arnavut alfabesi yaratmaya çalıştığı ve dini metinleri bu alfabe ile yazmaya cüret ettiği için Patrikhanenin ve Şeyhülislamın tepkisini çekmiştir. Ortodoks Arnavut aydınları, Osmanlı topraklarında Patrikhane ve Osmanlı yönetimi tarafından ikili kısıp alıldığı bir sırada İtalya'da yaşayan Arnavut kökenli

⁶ Kocabaş, *Balkanlarda Panslavizm*, Vatan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1986, s.173.

⁷ Somel, *a.g.m.*, s.337.

⁸ Alpan'a göre Vekilharci bu çalışmaları nedeni ile Patrikhane tarafından zehirleterek öldürülmüştür. Bkz. Necip Alpan, *Prizren Arnavut Birliği*, Ankara 1978.

(Arbreches) aydınlardan J. De Rada ve Demetrio Camara Arnavut dili ve ulusal kimliği konusundaki çalışmaları ile Arnavut ulusal hareketine destek vermişlerdir. İtalya'daki bu Arnavut entellektüelleri Risorgimento'nun (İtalyan Mason Locası) etkisi altında, kimliklerinin bilincine vardılar. İtalya'daki Arnavut göçmenlerinin büyük bir kısmı Ortodoskluğunu ve Arnavut dilini korumayı başarmıştı. Üstelik 1794'ten beri Calabre'de, San Demetrio Corone'de eğitimin kendi dillerinde verildiği Saint-Adrien kolejine sahiptiler. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı yönetimi, Arnavutluk'ta resmi dilde eğitim yapacak okullar açma işini örgütlerken, Fener Patrikhanesi ise 1872 yılında Epir'de (Güney Arnavutluk) Yunan dilini yaymak için bir 'Kültür Derneği' kuruyordu. Bu çifte saldırı karşısında Arnavut eğitimi gelişmekte güçlük çekti. 1878 yılında Avlonya, Berat ve Ghirokastra'da 80 Türk okulu, 163 Yunan (Rum) okulu bulunurken hiç Arnavut okulu yoktu. Dil eğitimi sadece İşkodra'da iki Katolik kurumunda yapılıyordu. Burada da İtalyanca olan bir eğitimin yanında ikinci planda kalan bir özelliğe sahipti.⁹

Bu arada Yunan Dışişleri bakanlığında '*Epir ve Arnavutluk*' adıyla yeni bir şube açılmış, ayrıca Yunanlılarla Arnavutlardan oluşacak bir cemiyet kurulması için planlar yapılmıştır. Cemiyetin kuruluş amacının, Arnavutların Yunan harflerinden başka harflerle yazılamayacağını ileri süren doktor Bello'nun eserinin incelenmesi ve değerlendirilmesi olduğu ifade edilmektedir. H. Cahit, konu hakkında şu yorumu yapmaktadır; "*Zahiren sırf ilmi bir mesele gibi görünen bu teşebbüsün altında Yunanlıların 'Epir' namını verdikleri Yanya taraflarının koca Arnavutluk'un bir kısmının istikbali oynanıyor demektir. Yunanlılar Yanya taraflarını, Epir'i Yunanlılığın merkezi ezeli ad etmek isterler, Arnavutluk'tan saymazlar...Yunanlılar şimdi Arnavutlara kendi elifbalarını da kabul ettirmeye çalışarak buna muvaffak olurlarsa maksatlarına doğru kendilerini bir adım daha atmış addedecekler ve bizim zararımıza sevineceklerdir.*"¹⁰

⁹ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Milliyet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1995, s.374.

¹⁰ H.Cahit, 'Yanya tarafları ve Yunanistan', *Tanin*, 22 Teşrinisani 1908.

19. yüzyıl ortalarına doğru Arnavut aydınlarından Naum Vekilharci'nin bir Arnavut alfabesi yaratma çabası içine girmesi hem Patrikhane'nin hem de Osmanlı yönetiminin tepkisini çekmiştir.¹¹ Aynı durum Arnavutların kendi dillerinde eğitim yapmak için okul açma çalışmaları için geçerlidir. Osmanlı Devleti, Ortodoks Arnavutlar arasında gelişecek Arnavut dilinde bir eğitim yapılanmasının ulusal ve laik bir kimlik yaratmasından endişelenmekte ve aynı zamanda bu eğilimin Müslüman Arnavutları da etkileyebileceğini göz önünde bulundurarak İslam ve padişah merkezli sadakat duygularının zedelenmesinden ürküyordu. Öte yandan Patrikhane, Arnavut dilinde eğitimin gerek Megali İdea'ya tehdit teşkil edişi, gerekse böylesi bir eğitimin kaçınılmaz olarak Patrikhane'nin Ortodoks Arnavutlar üzerindeki kültürel-dilsel etkisini zayıflatabileceğini ve hatta bağımsız bir Ortodoks Arnavut kilisesi kurulması sürecini hızlandırma ihtimalinden rahatsızlık duyuyordu. Daha 1873 tarihinde Koto Hoxhi adlı bir Ortodoks Arnavut öğretmen Ergiri civarında bulunan bir Rum Ortodoks öğretmen okulunda öğrencilere gizliden gizliye Arnavutça ders vermeye başlamış ve onlara anadil ve vatan sevgisi aşılama çalışmıştır. Hoxhi ayrıca Yanya valisine başvurup bir Arnavut okulunun açılmasını talep ettiği halde bir sonuca ulaşamamıştı. Bütün bu faaliyetlerinden dolayı Ergiri piskoposu tarafından aforoz edilen Hoxhi ömrü boyunca Rum kilisesince takibat altında tutulmuş ve 1895 yılında bilinmeyen kişilerce öldürülmüştür. Koto Hoxhi'nin öğrencilerinden olan Petro Nini Luarasi hocasının yolunu izleyerek 1880'li yıllarda Görice havalisindeki köylerde okullar kurmaya çalışmıştır. Ancak bu okulların hiçbiri sürekli olamamıştır. Çünkü Patrikhane yetkilileri Luarasi'yi Osmanlı makamlarına ihbar ederek okulların kapatılmasını sağlamışlardır. Luarasi 1890'lı yılların başında Bükreş'teki Arnavut Kültür derneği Drita'dan destek sağlayarak yeniden Görice yöresi köylerinde Arnavutça tedrisatlı okullar açmaya çalışmıştır. Ne var ki 1894'te bu okullar Osmanlı vilayet makamlarınca kapatılmış ve Luarasi tutuklanmıştır. Luarasi zaten 1892'de Patrikhane tarafından aforoz edilmiş bulunuyordu. Manastır vilayeti Florina kazası Negovan köyünde Rum Ortodoks

¹¹ Necip Alpan, *Arnavut Alfabesi Nasıl Doğdu?*, Ankara 1979, s.8-9.

papazlığı yapan Kristo Negovani 1897'den itibaren kilisesinde ibadette Rumca yerine Arnavut dilini kullanmaya başlamış ve evini bir okula dönüştürüp çocuklara ve yetişkinlere Arnavutça okuma-yazma öğretme çabasına girmişti. Ancak bu etkinlikleri kilisenin tepkisini çekmiş ve 1905 yılında Kesriye (Kastoria) Piskoposuna yakın Rum çetecileri tarafından öldürülmüştür. Romanya'da faaliyet gösteren Shpresa kulübü, Arnavutluk'ta Rum metropolitlerinin Arnavutça ile ayin icra edilmesine müsaade etmemelerinden ve Arnavut dilini tahkir ve tel'in eylemelerinden dolayı İstanbul Ortodoks Patrikhanesine şikayetlerde bulunmuştur.¹²

Osmanlı Yönetimi ve Patrikhane Ortodoks Arnavutları arasında yayılma eğilimi gösteren milliyetçilik akımından rahatsız oldukları için çeşitli yöntemlerle bu akımı etkisiz hale getirme çabası içine girmişler ve birçok bakımdan da ortak hareket etmişlerdir. Bu ortak cephe, Müslüman ve Ortodoks Arnavutların 1908'e değin kurumsal sürekliliği olan ve Arnavut dilinde eğitim yapan okulların açılmasını engellemiş ve kendi sivil sosyo-kültürel yaşamlarını geliştirmelerini önlemiştir.¹³ Şemsettin Sami Osmanlı yönetiminin Arnavutça eğitim konusundaki tutumunu, "*Arnavutça okul açılmasını istemeyenler, bilmeyerek ve farkında olmayarak İslav ve Yunan entrikalarına hizmet etmektedir.*"¹⁴ şeklindeki sözleri ile eleştirmektedir.

1907 yılında Lahey'de toplanan Uluslararası Barış Konferansına gönderdikleri bir muhtıradan, Arnavutların dinsel çekişmelerden uzak bir şekilde ulusal bir bütünlüğe sahip oldukları belirtilmektedir. "Üç Dine Mensup Arnavutlar" başlığı ile gönderilen belgede Yunanlılara yönelik eleştiriler dikkati çekmektedir. Yunanlıların Arnavut varlığını inkar ettikleri ve tüm Arnavutluk'u kendi toprakları gibi görme eğiliminde oldukları belirtilmekte, Arnavutluk'ta Ortodoks, Katolik ve Müslüman Arnavutlar arasında dinsel sorun olmadığını ve Arnavut olma

¹² S. Kani İrtem, *Osmanlı Devleti'nde Makedonya Meselesi, Balkanların Kördüğümü*, Temel Yayınları, İstanbul 1999, s.123-124.

¹³ Somel, *a.g.m.*, s.338.

¹⁴ Alpan, *Arnavut Alfabeti...*, s.10; Şemseddin Sami'nin kendi eserinden bu alıntıyı yapmak daha isabetli olurdu. Yazar burada daha başka şeyler de söylüyor olabilir.

bilincine sahip oldukları vurgulanmaktadır. Özellikle Arnavutça eğitim konusundaki talepler ön plana çıkarılmaktadır. “...Çocuklarımızı okutacağımız Arnavut okulları istiyoruz. Şimdiye kadar yasaklanmış ve baskı altında tutulan dilimizi öğrettiğimiz ulusal okullar istiyoruz...”¹⁵

Arnavutların Meşrutiyeti desteklemelerinin en önemli nedenlerinden birisi, Kanunu Esasi'nin yerel dilde eğitime serbestlik tanıyan hükmü sayesinde Arnavutça eğitimin özgürce yapılabilmesini sağlamaktı. “...Makedonya'da Meşrutiyet ilan edildiği zaman merkezi ve cenubi havalideki Arnavutlar Genç Türklere iltihak etmişlerdi. Bu da devair-i hükümet ile mekatib-i hususiye de kendi lisanlarının istimaline müsaade edileceği vaadinden münbais idi”.¹⁶ Abdülhamit döneminde çoğunluğu İslam ve Toska olan Arnavut aydınların eğitim ve edebiyat yoluyla halkı bilinçlendirmeye çalıştığı, fakat bu çabaların sultan tarafından engellendiği, çalışmalarının yasaklandığı, Arnavutların düzenli bir şehir hayatına geçmelerinin onların bilinçlenmesine yol açabileceği endişesi ile hoş bakılmadığı, çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen Arnavut okullarındaki öğretmenlerin genelde Hristiyan olduğu, Arnavutlar arasındaki bu ortak çalışmanın ve birliğin Abdülhamit'i ürküttüğü ileri sürülüyor. Rum Patrikhanesi'nin politikası hakkında da şunlara yer veriliyor; “...Mezkur Patrikhane bu hususta hakan-ı mahlu ile müzakeret etmiştir. Bu Arnavut mekteplerine devam eden çocukların ekserisi Ortodoks idi. Rum Patrikhanesi veyahud Rum kilisa-yı rüesası üç nesil müddetinden beri Yunanperest gibi çalıştıkları cihetle, Arnavut mekteplerine devam edenlerin kendilerini 'Rum' diye tevsim edecek yerde 'Şkiptar' yani Arnavut olmak üzere göstermeleri ve bhusus bunların sırf Rum muallimler veya vasıtalar marifetiyle tahsil görmemeleri Patrikhane'yi pek ziyade (rahatsız) ediyordu. Bundan naşi Hristiyanlar Patrikhane tarafından aforoz ediliyor, tehdid ve tezyif nafi oluyor ve habs ediliyordu ki nihayet 1908'de her iki müstebid Arnavut mekteplerini sed etmeye muvafık oldular. Yalnız Korça'da bulunan Arnavut mektebi kaldı. Bu da buradaki muallimlerin cesaret ve metaneti ve Amerikan misyoner

¹⁵ BOA, Y.MTV, dosya no. 300/136.

¹⁶ Tasvir-i Efkar, 2 K.E 1909, Times gazetesinden aktarılan bir haber.

cemiyetinin sefaret vasıtasıyla vaki olan müzaheret-i semeresi idi.” Epir konusunda da Mösyö Ralli’nin bu bölgeye yaptığı seyahatin Hellenizm duygusunu canlandırdığını, bunun da Arnavutların tepkisine yol açtığı belirtilmektedir. “...*Eğer Patrikhane Arnavut Hristiyan kilisalarında Arnavut lisanıyla icraatına müsaade etmiş olsaydı, 250.000 Hristiyan Arnavut’un müzaheretine mazhar olabilirdi. Fakat Patrikhanenin mesleği kadimi buna müsaide değildi.*” Arnavutların Müslüman ve Hristiyan olmalarına bakılmaksızın Makedonya’da güçlü bir fırka kurarak, sadece Patrikhane’nin propagandalarına değil, Yunan amaçlarına hizmet edecek her türlü faaliyetlere engel olacakları ifade edilmektedir. Arnavutların Meşrutiyetle birlikte kendi dillerini serbestçe öğrenmeye, okullarda bu dille eğitim yapmaya başladıkları, Arnavutluk’ta bu yönde büyük bir çabanın gösterildiği, hükümetin de birçok okul açmaya başladığı, bu gelişmelerin sonucunda Rum okullarına karşı tepkinin uyandığı belirtilmektedir.¹⁷

1909 yılında Meşrutiyetin Birinci yıldönümünde Debre’de toplanan Arnavut kongresinde birçok konu tartışılmıştı. Kongre heyetine sunulan takrirlerden biri de ana dilde ibadet etme isteği ile ilgili idi. Anderya Balmaçi Efendi’nin verdiği takirde “...*Hristiyan Arnavutlar ve Ulahların kendi lisanlarıyla icra-yı ayin etmeleri ve şayet bu talebe muhalefet vaki olursa bu hususta Kanun-ı Esasi’nin serbesti-i elsine ve ayin hakkındaki müsaade-i mahsusasından istifade tabi olduğundan bunun bir de etfal-i Gayrı Müslime’nin hissiyat-ı aliye-i Osmaniye ile bi-hakkın perverşiyap olmaları için mekatibin kiliselerden fekk-i irtibatıyla Maarif Nezaretine rabtının bir madde-i mahsusa ile ve ehemmiyetle talep olunması*”nı teklif etmiştir.¹⁸ Görüldüğü gibi Hristiyan Arnavutların kendi dillerinde ayin yapmaları istendiği gibi aynı zamanda okulların kiliselerden tamamen ayrılması ve Maarif Nezareti’ne bağlanması istenmektedir ki, tamamen çağdaş ve laik bir düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkan bir talep olarak dikkati çekmektedir.

¹⁷ “*Arnavutluğun Terakkiyatı ve Patrikhanenin Hoşnudsuzluğu*”, *Tasvir-i Efkâr*, 28 Ağustos 1909.

¹⁸ Manastırlı Kenan, *Debre Kongresi*, Cihan Matbaası 1328, s.74-76, Manastırlı Kenan’ın eserinin tam çevirisi için Bkz. Faruk İlkan, “*Debre Kongresi*”, *Simurg Dergisi*, sayı:1, ss.200-249, konu hakkındaki bilgi ise s.222’de verilmektedir.

Anderya Balmaçi Efendi'nin takriri memnuniyetle karşılanmış ve Osmanlılığı uygun olduğu ifade edilmiştir. Yarım milyondan fazla olan Hristiyan Arnavutların dış etkilerden kurtarılması için tek çarenin bu takriri kabul etmek olduğu vurgulanmıştır. Kongrede alınan kararlar iki başlık altında toplanmıştır: "Mevad-ı İptidaiye-i İttihadiye" ve Mevad-ı Taliye-i İhtiyaciye". İhtiyaçlara yönelik olarak alınan kararların bulunduğu ikinci bölümün 10. maddesi şöyledir; "*Arnavut ve Ulah ve Ortodoks Hristiyanları hissiyat-ı aliye-i Osmaniye'lerini muhafaza ve tamim maksadıyla mekteplerinin kiliselerden fekk-i irtibatıyla Maarif Nezareti'ne rabten idaresi ve Kanun-ı Esasi'nin umum edyan ve mezahibin serbesti-i icrasına dair olan müsaadat-ı mahsusası dairesinde kendi lisan-ı maderzatlarıyla icra-yı ayin için lisanlarına vakıf ve papaz ve memurin-i ruhaniyenin tayin ve istihdamı...*"¹⁹.

Debre'de toplanan kongrede Arnavutların temel sorunlarının tartışıldığı ve karara bağlandığı, yakında da İlbasan'da bir kongrenin toplanacağı gazete haberine yansımaktadır. Haberin devamında bu kongre vesilesi ile "*...Ortodoks Arnavutların artık Patrikhane'ye itba etmeyeceklerini beyan ve Patrikhane aleyhindeki fikirlerini ispat edeceklerdir. Arnavut Ortodoksların bu babdaki teşebbüsâtı birkaç aydan beri vukua geldiği halde Patrikhane bunlara kendi kiliselerinde kendi lisanları ile icra-yı ayin etmeye müsaade ettiğinden naşi bir şey yapılmamıştı...*" şeklinde bir yorum verilmektedir. Ortodoks Arnavutların dini ayinlerini Arnavutça yapma konusundaki ısrarları Patrikhane'nin geri adım atmasına yol açmış görünüyor. İlbasan Kongresinden sonra Güney Arnavutluk'ta Rumlarla Arnavutlar arasında gerginliklerin yaşanmaya başladığı, bunda da Patrikhane'nin sorumlu olduğu ileri sürülmektedir.²⁰ Tasvir-i Efkar'daki bir haberinde, Hristiyan Arnavutların da Alasonya'da bir toplantı yaparak Rum Patrikhanesinden ayrılma çarelerini arayacakları ve Rum Patrikhanesinden ayrı bir cemaat kurmaya çalışacakları belirtilmiştir.²¹

¹⁹ İlkan, a.g.m, s.228.

²⁰ 'Arnavutlar ve Rumlar', *Tasvir-i Efkar*, 2 K.E 1909, Times gazetesinden alınmış bir haber.

²¹ *Tasvir-i Efkar*, 19 Temmuz 1909.

1910 yılında Manastır'da toplanan Arnavut kongresinde alınan kararlardan biri de, "*Ortodoks Arnavutlar üzerinde propaganda icra eden Rumların mesaisini akim bıraktırmak için icab eden ihtiyata tevessül eylemek.*"²² idi. Buna göre, Patrikhaneye yalnız dinen bağlı olan Hristiyan Arnavutların Rum dini liderlerinin baskıları yüzünden arzuları dışında Rum okullarına devam etmek mecburiyetinde kalmalarından dolayı rahatsız oldukları için hukuklarının korunması istenmektedir.

Osmanlı Ortodoks Arnavutları Patrikhaneden ayrılmak için çalışmalarını 1908 sonrasında yoğunlaştırmışken, Amerika'da yaşayan Ortodoks Arnavutlar da 1908 yılında Boston'da Ortodoks Arnavutlardan Edirneli Fan Noli liderliğinde, ilk bağımsız '*Ulusal Arnavut Ortodoks Kilisesi*'ni kurmuşlardır.²³

Osmanlı Ortodoks Arnavutları da, 1908 sonrasında ayrı bir cemaat olarak tanınmak üzere Görice'de '*Arnavut Ortodoks Hristiyan Cemaati*' adıyla bir cemaat kurmuşlar ve cemiyet nizamnamesinde sadece Osmanlı'ya bağlı olarak kalmak istediklerini özellikle belirterek İstanbul hükümetinden onay beklemişlerdir. Dahiliye Nezaretine konu hakkında yetkililer tarafından verilen 28 Şubat 1325 tarihli bir tezkerede cemaatin amacı hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Görice'de 'Arnavut Ortodoks Hristiyanları' namıyla yad olunmak üzere ve muharrereler umur ve muamelat-ı mezhebiyeye bakmak ve Türkçe ve Arnavutça'yı talim ve tedrisi mahsus mekteplerinin bekasını temin etmek ve siyasetle asla iştigal etmemek üzere tertip ettikleri nizamnamenin lafıyla cemaatlerinin hükümet-i seniyece resmen tanınması ve nizamname-i mezburun tasdiki...*"²⁴.

Manastır vilayetinden verilen bilgiye göre, Görice'deki Arnavut Hristiyanların ileri gelenlerinden bazıları hükümete müracaat ederek kiliselerinde ayinin bundan sonra Arnavutça olarak yapılmasını istemişlerdir. Arnavutluk kıtasında bulunan okul ve kiliselerinde ulusal dilleri olan Arnavutça'nın kullanılması hakkında Patrikhaneye yaptıkları başvurudan bir sonuç

²² 'Arnavut kongresi', *Tasvir-i Efkar*, 6 Nisan 1910.

²³ Castellan, *a.g.e.*, s.376; Alpan, *Prizren...*, s.78.

²⁴ BOA, DH. MUİ, dosya no. 31-2/25.

alamadıkları için Meclis-i Mebusan başkanlığına cemaat başkanı Mihail Gremono ve azaları tarafından bir şikayet telgrafı çekilmiştir. Adliye ve Mezahib Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda konu hakkında Patrikhane ile temasa geçildiği ifade edilmektedir. Patrikhane Görice’de 2 bin haneyi aşkın Rum cemaatine karşı Arnavutça ile icrayı ayin olunmasını talep edenlerin sayısının çok az olduğunu, bunların da mahallince mevki ve hasleti haiz olmayan işsiz güçsüz takımından bulunduklarını ve bunların bir kısmının Patrikhaneye bağlı olmadıklarını, Rum cemaat okullarındaki programların da Patrik ve metropolidhane tarafından tanzim edilmekte olduğunu belirtmiştir. Adı geçen ahalinin taleplerinin Patrikhanece uygun görülmemesi halinde hükümetçe bir şey yapmanın mümkün olamayacağı ifade edilmektedir. Daha önceki bir dönemde aynı talebin Ulahlar tarafından dile getirildiğini ve Patrikhanenin bu talebi reddettiği, buna karşılık dönemin hükümetinin Ulahların Patrikhaneye olan bağlılıklarına zarar gelmemek şartıyla kilise ve mekteplerinde ulusal dilleriyle ayin ve eğitim yapmalarına izin verilmiş ve kendilerine özel mabed ve okul açmalarına ruhsat verilmiştir. Bu muameleyi dikkate alan Arnavut Hristiyanların aynı yöndeki taleplerle ortaya çıkmış oldukları, buna karşılık Arnavut Hristiyanların o tarihe kadar ayrı bir cemaat olarak kabul edilmemiş oldukları ve talebin yalnızca Görice Arnavut Hristiyanları tarafından gündeme getirilmiş olmasından dolayı durumun incelenmesi gerektiği belirtilmektedir.²⁵ Bu arada bir başka belgede ise cemiyetin tasdiki hakkındaki dilekçeye imza atanların “...Arnavutluk’un istiklali fikri ve emeli”ne sahip kişiler oldukları, bunların Patrikhane ve Eksarhane kiliselerinden ayrılarak bağımsız bir kilise kurmaya çalıştıkları, gizli programlarında da Patrikhaneye ait gayri menkul malları kendi kontrolleri altına alarak Hristiyan okullarında Müslüman Arnavutlarla beraber ulusal dille eğitim yapılarak bu okulları ulusal okullar haline getirmeyi amaçladıkları ancak bu konuda kimseyi ikna edemedikleri ileri sürülmektedir. Arnavut Hristiyanlara mabet ve okul konusunda gerekli iznin verilmesi halinde Rum ve Bulgar kilise ve okulları ile sürtüşmelerin ortaya çıkmasına yol açacağı ve

²⁵ Dosya no. 31-2/25.

yeni bir 'anasır-ı müeesserin' daha ilavesine meydan vermek olacağı, bundan başka Arnavut Ortodoks kilisesinin kurulmasına çalışanlar içinde Arnavutluk'un istiklali emeline kapılan birçok Müslüman Arnavutların da bulunduğu, bu açıdan gelişmelerin birçok rahatsızlık yaratabileceği özellikle bu durumun Bulgar, Sırp, Ulah ve hatta Katolik kiliselerine sirayet edebileceği uyarısında bulunmaktadır. Sadarettin Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Mart 1326 tarihli bir yazıda eskiden beri Rum Patrikhanesine mensup olan cemaatleri Arnavut Hristiyan Ortodoks ünvanını haiz ve lisan-ı milli ve maderzedeleri de Arnavutça olduğu halde devr-i sabıkta lisan-ı millileri üzere talim ve tedrise mahsus mektepleri ve diğer mektep bulunmamasından dolayı çocuklarını bilazarure Rum mekteplerine gönderip Rumca okutturmalarıyla hükümetçe kendileri Rum cemaati namıyla yad oluna gelmekte iken Arnavutça'nın o lisana mahsus huruf ile okutturulması hakkında birkaç sene mukaddem sadır olan idareyi seniye hilafına Görice Metropolitliğince Yunan efkarına hizmet maksadıyla Eleniki Hristiyan Ortodoks suretinde unvanları tahvil edildiği belirtilmektedir.²⁶ Arnavut Ortodoks Hristiyanlarının ise bu unvanı kabul etmeyerek kendi unvanlarıyla anılmak istedikleri ve Osmanlı himayesinde bir Ortodoks cemaati olarak tanınmak için dilekçe ve nizamnamelerini İstanbul'a gönderdikleri ifade edilmiş, gereği için ilgili Nezaretlere bilgi verilmesi istenmiştir.

Sadarettin Dahiliye Nezaretine gönderilen ikinci bir yazıda ise, Arnavut Ortodoks Hristiyanların kurdukları cemaatin tanınması ve nizamnamelerinin tasdiki konusundaki yaptıkları başvuru üzerine Adliye ve Mezahib Nezareti ve Manastır vilayeti ile yazışmaların başladığı, konunun incelendiği ve adı geçen cemiyetin Cemiyetler Kanununun 3. maddesine göre²⁷ yasaklanması konusunun Manastır vilayetine tebliğ edilmesi istenmiştir.²⁸ Osmanlı Yönetimi Patrikhanenin de tepkisini çeken Arnavut Ortodokslarının

²⁶ Dosya no. 31-2/25.

²⁷ Cemiyetler Kanunu'nun üçüncü maddesi şöyledir: " *Ahkamı kavanine ve adabı umumiyye mugayir bir esası gayri meşrua veya asayışi memleket ve tamamiyeti mülkiyei devleti ihlal ve şekli hazır hükümeti tağyir ve anasırı muhtelifei Osmaniyei siyaseten tefrik maksadına müstenit olmak üzere cemiyetler teşkili caiz değildir.*" İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi**, I.cilt, Ankara 1997, s.465.

²⁸ BOA, DH. MUİ, dosya no. 31-2/25.

başvurusunu, yeni bir 'anasır meselesi' yaratacağından endişe ederek reddetmiştir. Bu reddedişte en önemli etkenlerden birisi de Müslüman Arnavutlarla Hristiyanların ortak bir şekilde çalıştıklarının anlaşılması ve Arnavutluk'un bağımsızlığı fikri etrafında birleşerek ortak bir dil ve eğitim taleplerinin de yer almasıdır. Cemiyet nizamnamesinde siyasetle asla iştigal etmeyeceklerini belirtmiş olsalar da talepleri doğrudan doğruya siyasi içerik taşımaktadır. Aşağıda cemiyet nizamnamesinin tam metni verilmiştir.

GÖRİCE'DE TEŞKİL OLUNAN ARNAVUT ORTODOKS CEMAATİ NİZAMNAMESİ²⁹

Birinci Madde. Görice'de Osmanlı Arnavut Ortodoks Hristiyanları tarafından (Arnavut Ortodoks Cemaati) namıyla bir cemiyet teşekkül etmiştir.

İkinci Madde. Cemaatin maksadı Görice ve tevabi-i kura kiliseleri ile Arnavutça mekatib-i iptidaiyesine bekalarını temin etmek ve mezkur mekteplerin hükümeti seniye kontrolünde bulunması ve lisan-ı resmimiz olan Türkçe'nin tahsili mezkur mektepte mecburi bulunmak cihet-i şeraittedir.

Üçüncü Madde. Cemiyetin namına mahtum bir mühür olacaktır. Mezkur mührün ortasında bir salıp ile etrafında (Görice Arnavut Ortodoks Cemiyeti 1909) cümlesini irae edecektir.

Dördüncü Madde. İşbu cemiyet yedi kişilik bir cemiyet-i idare ile ifayı muamele edecektir. Ve cemiyet-i idare dahi Görice'de Arnavut Ortodoks cemaati tarafından intihap ve tayin kılınacaktır.

Beşinci Madde. Cemiyetin merkezi Görice kasabasında olacaktır.

Altıncı madde. Yedi kişiden ibaret olan cemiyet-i idareden biri reis-i evvel ve diğeri reis-i sani ve bir kasadar ile bir katip ve üç aza olup cümlesinin Osmanlı Arnavutlarından olması meşruttur. Ve

²⁹ Dosya no. 31-2/25.

bunların cümlesi Görice'deki Ortodoks Arnavut cemaati tarafından intihap edilecektir.

Yedinci Madde. Cemaat-i mezkure heyet-i idaresinin vazifeleri fahri ve meccanen olacaktır. Cemaat işlerinin ekseriyet halinde fevkalade görülecek lüzum üzerine yalnız bir katip ücretli olabilecektir.

Sekizinci Madde. Görice'de bulunacak reis-i ruhanimiz umum cemaatimizin her hususta muazzez reisimiz olacaktır.

Dokuzuncu Madde. Heyet-i idare reis-i evveli cemaate ait her işi ifaya mezun bulunacaktır. Gerek heyet-i idareye ve gerek umum cemaate riyaset edecektir. İcabında gerek heyet-i idare ve gerek umum cemaati içtimai umumiyyeye davet edebilecektir. Ve tesavi-i ara vuku bulduğunda reisin bulunduğu taraf ekseriyet kazanacaktır. Ve kasadarın sarfiyatı reisin imzası tahtında olmadığı halde kain-i lemyekun hükmünde olacaktır.

Onuncu Madde. Reis-i evvelin gıyabında reis-i sani reisi evvelin kafe-i vazifesini ifa edebilecektir.

Onbirinci Madde. Kasadar umum cemaat tarafından verilen ianatın ahz ve kabzına ve icabında sarfına memur olup mukabilinde makbuz-u ilmuhaberleri tanzim ve ita edecektir. Ve bu hesabat için muntazam defterler tutacaktır.

Onikinci Madde. Katibin vazifesi cemaatin mührünü muhafaza ile beraber umum hesabı ve heyetin mukarreratını kayd eylemekten ibarettir.

Onüçüncü Madde. Cemaatin mührü heyet-i idare ve içtimai umuminin ittifak-ı ara veya ekseriyet arasıyla mukarrerat olmadıkça hiçbir evrakta vazedilemeyecektir.

Ondördüncü Madde. Heyet-i idare azalarından birinin kaybubet veya vuku-u istifa ve vefatına mebni reisin emriyle intihabatta en ziyade rey kazananlardan biri yerine alınarak heyet-i idare hattı nisabına iblağ edilecektir.

Onbeşinci Madde. Heyet-i idare cemaatin işlerini rü'yet edecektir. Reis tarafından görülecek lüzum üzerine her davette

toplanacağı gibi haftada bir defa içtima mecburi olacaktır. Heyet-i idare azalarından hiçbirini vekil irae edemez. Heyet-i idare mukarreratında bizzat bulunmadıkça diğeri kabul olunmayacaktır. Ve heyet-i idareden dört kişi bulunur ise ifayı vazife edebilip, dörtten noksan olduğu halde heyet teşkil edemez. Ve umum mukarrerat ittifak veya ekseriyet-i ara ile olacaktır. Ve işbu mukarrerat heyet-i idare huzurunda katip marifetiyle zabt ve tahrir edilerek zaman geçmeksizin mukareratı tamim ve heyet-i idareye imza ettirilecektir.

Onaltıncı Madde. Heyet-i idare azalarından bile mazeret bir mah mütemadiyen yani dört defa devam edemediği halde müstafi addedilecektir.

Onyedinci Madde. Heyet-i idare 1 Temmuz 1909 tarihinden itibaren iki sene müddet için intihap olunmuştur.

Onsekizinci Madde. Her sene Kanun-u evvel iptidasında içtimai umumi vuku bulacak ve işbu içtimada takrir edecek mevada sarf edilmek üzere senevi bir bütçe tanzim edilecek ve heyet-i idare bütçe mucibince yerli yerlerine sarfiyat icra edilip sene nihayetinde yani Teşrin-i sani ayında senelik sarfiyatı mebni bilanço kapanarak gelecek içtimai umumiye cemaate irae edilecektir.

Ondokuzuncu Madde. Gerek bütçe sarfiyatı ve gerek varidat ve sene nihayetinde artacak meblağın hüsnü muhafazası için umum heyet-i idare mesul bulunacaktır. Ve bütçe haricini lüzum-u fevkaladeye mebni heyetin sarf edecekleri meblağ için ayrıca bir defter tanzim ile sene iptidasında vuku bulacak içtimai umumi cemaate evvel be evvel irae edip sene-i ati bütçesine idhali zımında tasdik ettirecektir.

Yirminci Madde. Heyet-i idare senevi tahakkuk eden bütçe masrafından ziyade kasada para tutmayacaktır. Fazlası içtimai umumiyenin ekseriyet-i arasıyla münasip görülecek bir bankaya teslim edilecektir.

Yirmibirinci Madde. Heyet-i idarenin muayyen haftalık içtimalarında cemaatin menafiine aid hususat rü'yet ve müzakere edilecektir. Gayrı muayyen içtimalar o güne mahsus mevad tezakir

edilebilip hususat-ı saire hakkında heyet-i idareden hiçbirisinin bir güna sözü olmayacaktır.

Yirmüikinci Madde. Cemaatimizin azaları Osmanlı Arnavut Ortodoks olmakla beraber yirmi yaşında bulunması şarttır. Ve şehri üç kuruştan noksan olmamak üzere ianede bulunacaklardır.

Yirmiüçüncü Madde. İşbu cemaate dahil olmak arzusunda bulunanlar iktidarı nispetinde olan sınıfı irae ederek heyet-i idare reisine müracaat edecektir. Ve heyet-i idare cemaate dahil olmak arzusunda bulunanları bila sebep reddetmeye selahiyetdar olmayacaktır.

Yirmidördüncü Madde. Kilisa ve mekatib-i memurin-i muvazzafasının maaşatı cemaat tarafından tevdi edilerek cemaat heyet-i idaresi tarafından tayin ve azledileceklerdir.

Yirmibeşinci Madde. Umur-u diniye için papazlara ihtiyacı olanlar () maada diğer hususat için heyet-i idare riyasetine müracaat edecektir.

Yirmialtıncı Madde. Vaftiz ve nikah ve defn-i meyt ve kilisadaki ayinin icrasını ve sair hususat-ı diyanet için papazlara müehiren heyet-i idare tarafından muayyen bir ücret verilecektir.

Yirmiyedinci Madde. Cemaate dahil olacaklar iktidarlariyla mütenasip zirdeki sınıfa göre ianette bulunacaklardır. Şöyle ki birinci sınıf şehri yedi ve ikinci sınıf şehri beş ve üçüncü sınıf bulunanlar şehri üç kuruş vereceklerdir.

Yirmisekizinci Madde. Cemaate mensup olanlardan herhangi cemiyyetten çıkmak arzusunda bulunur ise sene-i iptidasında üç mah mukaddem tahriren reise bildirecektir. Aksi halde muayyen ianesi heyetin müracaatıyla cemiyyetler nizamnamesi mucibince tahsil edilecektir.

Yirmidokuzuncu Madde. Cemaate mensup bulunanlardan herhangi muayyen ianeyi vermez ve bir mah mukaddem tesviye için heyetten ihbarname alıp tekrar tesviye edemez ise ismi cemaat defterinden ref edilecektir.

Otuzuncu Madde. Cemaate mensup olanlardan her biri her hususta bir reye sahiptir.

Otuzbirinci Madde. Muayyen ianeyi nihayetinde tamamen tesviye edenler içtimai umumiyede rey verebilip tamamen veremeyenler rey vermekten mahrum bırakılacaklardır.

Otuzikinci Madde. Heyet-i idare azalığına intihap olunacakların sinnleri yirmi beşten efzun bulunmak ve cemaat mensubiyetinden olmakla beraber sene nihayetine kadar kendisine ait senevi muayyen ianesi tesviye eylemiş olmak ve şehri nihayet beş kuruş dun ianede bulunanlardan olmaması cümle şeraittedir.

Otuzüçüncü Madde. Namus ve haysiyetini ihlal etmiş bir ceza ile mahkum olanlar ile Osmanlı tebaası olmayanlar heyet-i idare azalığına intihap olunmayacaktır.

Otuzdördüncü Madde. İntihabat müddetinin inkızasından yani ikinci senenin hitamından bir mah mukaddem heyet-i idare cemaat mensubini içtimai umumiyeye davet ederek diğer iki sene için yeniden intihabat icra edilecektir.

Otuzbeşinci Madde. İntihabattan üç gün mukaddem reis-i evvel veya sani heyet-i idareyi davetle cemaatin en müsinnini intihap ve reis-i evvel ile beraber intihabatın icrasında nezaret vazifesiyle mükellef bulunacaklardır.

Otuzaltıncı Madde. İntihabat için içtimai umumiler her zaman Kanun-u Sani ayının otuzunda olacaktır.

Otuzyedinci Madde. İçtimai umumiyenin makbul olması içtimadan on beş gün mukaddem ilannamelerle keyfiyetin ilan edilmesine ve cemaat mensubininin sülüsünün mevcut bulunmasına mütevakıftır. Aksi halde yani cemaat mensubininin sülüsü toplanmadığı halde yedi gün sonra toplanmak üzere tekrar içtimaya davet edileceklerdir. İkinci içtimada cemaat miktarı velev haddi muayyende bulunmasa bile intihabata mübaşeretle netice verilecektir. İçtima-i umumi cemaatin menafine aid mevadi müzakere olunabilir ve bir maddeye mahsus içtimai umumiyeye o maddeden maada kimsenin sözü olmayacaktır.

Otuzsekizinci Madde. İntihabat arayı hafiye ile icra olunacaktır. Reis-i evvel cemaatten aldığı en müsinn aza ile intihabat sandığını kapayıp balmumu ile ve cemaat mührü ile içtima huzurunda mühürleyeceklerdir.

Otuzdokuzuncu Madde. Cemaate mensup olanlardan olup hakkı intihaba malik olanlar evvel emirde intihabat defterine ismini kayd badehu intihap varakasını sandığa atacaktır. İntihap sandığının küşadını intihap pusulaları tadadıyla ile esami defteri numarası tevafuk ettiği halde yani fazla pusula zuhur ederse intihabat fesh olunarak yedi gün sonra yeniden intihabata mübaşeret edilecektir.

Kırkinci Madde. Ekseriyet kazananlar heyet-i idareye tayin kılınır ve müsavi rey kazananlar için kura çekilecektir.

Kırkbirinci Madde. Yeni heyet-i idare eski heyet-i idarenin hesabatını tetkik ve devralmak üzere heyetten iki kişi tayin edecekler ve bunlar bir hesap defteri tanzim ederek heyete vereceklerdir.

Kırkikinci Madde. Osmanlı Arnavut Ortodoks cemaati hükümeti Osmaniye'nin tahtı himayesinde olacaktır.

Kırküçüncü Madde. Cemaate yirmi lira veya bu değerde bir ianede bulunacak olanlar ashab-ı hamiyettir, elli veya bu değerde olan bir ianede bulunacak olanlar ashab-ı hayr ve hamiyettir, ikiyüz lira veya bu değerde ianede bulunacak olanlar fevkalade ashab-ı hayrat-ı hasenattır. Balada beyan olunanların esamisi ayrıca bir tabloya yazılarak cemaatin içtimagahlarında ta'lik edilecektir.

Kırkdördüncü Madde. İşbu mevad içtimai umumiyenin sülüsü bulunmadıkça tebdil ve tagyir olunamaz.

Hitam